

Táknfræði (symbolik)

Táknfræði eða jarðtegn (symbol) er einn elsti og víðtækasti frásagnarmáti sem enn hefur þekkt. Hann er jafn handhægur til kennslu barna og unglunga eins og þeirra sem lengst eru komnir í þróun. Táknin eru alls staðar nothæf til þess að skýra og skilgreina málefni það, eða hugmynd og hugmyndir sem fyrir liggja til athugunar og úrlausnar.

Hvenær tákn hafa fyrst verið notuð er ógerlegt að staðhæfa. Öll líkindi eru til þess að þau hafi verið notuð undir eins og maðurinn var vaxinn svo frá frumstiginu að honum var unnt að skilja lítils háttar skilgreiningar og veita fræðslu viðtöku. Þá hefur verið unnt að benda honum á hliðstæður nokkrar til þess að létta honum skilninginn. Tákn hafa verið notuð í sambandi við öll trúarbrögð og trúarbragðaheimspeki. Á bak við öll trúarbrögð, meiri- og minniháttar, voru launhelgar, og í þeim voru tákn og táknkerfi notuð til þess að skýra hinum innvígðu dýpstu sannindi tilverunnar, sem í innsta eðli sínu urðu aldrei til fulls skýrð með orðum.

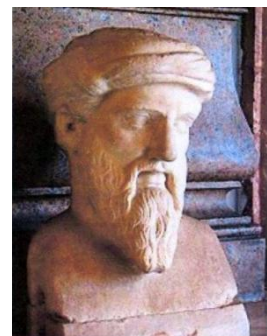

Marmarastytta af Dionýsosi frá 2. öld.

Þannig voru egypsku launhelgarnar taldar fyrirmynd allra launhelga fornaldar, og fornaldarþjóðir sóttu alla visku og þekkingu til Egypta. Þetta sýna uppgreftir fornaldarrústa og rannsóknir þeirra á Egyptalandi, á Krít, í Grikklandi og víðar. Að öllum líkindum hafa Krítarlaunhelgarnar verið eldri en þær grísku. Þá koma grísku launhelgarnar, og er talið að ýmsir hinna grísku spekinga hafi verið þátttakendur í þeim, til dæmis í Eleusis- og Dionysoslaunhelgunum. Hjá Gyðingum voru Essenar. Gríski spekingurinn Pythagoras stofnaði launhelgar. Sumir segja að það hafi aðeins verið háflaunhelgar, einkum þær er hann stofnaði á Sikiley. En heima fyrir mun hann einnig hafa haft aðallaunhelgar líkt og reknar voru í Eleusis, því þar voru hvorutveggju rekin jöfnum höndum. Pythagoras hafði öðlast megnið af þekkingu sinni hjá Egyptum, því kunnugt er að hann fór þangað að minnsta kosti einu sinni ef ekki oft. Sumir segja að hann hafi aðeins fengið tvö stig í launhelgum Egypta, en aðrir halda því fram að hann hafi fengið þau öll, og er það sennilegra. Tölvísindin mun hann hafa flutt frá Egyptum til Grikklands. Eru tölurnar í rauninni ein grein táknfræðinnar.

Þá fluttust launhelgarnar til Ítalíu, eins og áður er vikið að, eða til Rómarríkis. Koma þar til greina byggingameistararnir; Comacini. Þá eru riddarareglur miðalda áreiðanlega einn liðurinn í þessari viðleitni manna. Musterisriddarar, Jóhannesarriddarar, Rósarkrossriddarar, Mölturiddarar o.fl. Eru byggingaiðnfélög miðalda einn liðurinn í þessari starfsemi. Það er sagt að til séu á Englandi og Skotlandi stúkur verkúrara sem hafi starfað frá því á 10. og 11. öld, og eigi rót sína að rekja alla leið til egypsku launhelganna.

Þannig erum við í stuttum dráttum komin allar götur fram til okkar daga. Því er og haldið fram að ýms atriði frá launhelgum fornaldar séu

Pythagoras. 570 – 495 f.Kr.

geymd í reglubræðralögum nútíðar og hulin í formi tákna og líkinga.

Í aðalatriðum skiptist táknfræðin í þessar greinar: Málshætti og gátur, goðsagnir, dæmisögur, helgiletur (hieroglyphur) og ták.

Vil ég nú gera tilraun til þess að skýra stuttlega hverja fyrir sig.

Málshættir

Málshættir eru líkingar og eru því táknrænir mjög. Þeir segja í raun réttir frá allt öðru en því sem þeir beinlínis fjalla um, eins og til dæmis þessi einfaldi málsháttur: „Oft veltir lítill þúfa þungu hlasi.“ Þetta er líkingaumsögn og segir frá allt öðru en því sem er beinlínis sagt og getur átt við mörg og margvísleg óskild atvik. Segði maður aftur á móti: *Þúfan velti hlassinu* hefur málshátturinn misst gildi sitt sem ták, og er aðeins frásögn um eitt einstætt atvik sem fyrir hefur komið, og hvorki meira né minna. Þetta er munurinn á beinni og sérstakri frásögn um ákveðið atvik og táknrænni líkingu sem er algild frásögn um allt sem getur náð því að vera hliðstætt henni.

Fórnarathöfn í Forn-Grikklandi

Gátur

Þær eru í rauninni eitt atriði sem gæti talist þessum lið og eru að ýmsu leyti táknrænar. Má þar til nefna gátuna alkunnu: *Sá ég lambið sjóinn vaða svo að fékk af engan skaða, en filinn með sinn fótinn hraða féll og dó þar inni. Leystu úr minni, leystu úr gátu minni.* — Þetta er biblíugáta, og segir frá því er Ísraelsmenn fóru yfir hafið rauða þurrum fótum; eru þeir táknaðir með lambinu, en faraó með sveitum sínum elti, en hafið féll þá saman á ný og allir drukknuðu; er hann táknaður með filnum. Gátur eru því táknrænar og að litlu leyti nothæfar á annan hátt.

Goðsagnir

Goðsagnir eru mjög markverður þáttur þessara fræða. eru þær frá mjög mismunandi tímum og mismunandi menningu. eru þær í raun og veru heil heimspekikerfi framsett á líkingamáli. Ef þær eru bornar saman sumar hverjar má finna að sömu hugmyndirnar liggja þar á bak við, jafnvel þótt frásagnarmátinn eða formið sé gerólíkt. Þannig eru mörg atriði sameiginleg í Ósírissögninni í goðafræði Egypta, Elevsissögninni í goðafræði Grikkja, í frásögn Nýja testamentisins um Jesú og í Ýmissögninni í goðafræði Norðurlanda. Þar að auki eru til sambærileg atriði í kínverskum sögnum, sögnum meðal Ástralíusvertingja og innfæddra á Kyrrahafseyjum, á meðal svertingja inni í Afríku, sumum atriðum frá Egyptum og í goðafræði Norðurlanda. Er ekki rúm til þess að rekja þetta nákvæmlega í þetta sinn. Aðeins er verkefnið að benda á þetta.

Dæmisögur

Eru þær að miklum mun kunnari og almennt skiljanlegri en goðsagnirnar og oft og tíðum mjög ljós siðræn hugvekja og leiðbeining um gott og göfugt líferni. Hafa þær, eins og margar líkingar og tákn, oft og tíðum mörg hugmyndakerfi á bak við sig, og er það vegna þess að það má lesa þær frá mörgum og mismunandi sjónarmiðum, eða sjónarhæðum. En aðeins verður að gæta þess að hvert skýringakerfi sé rökrétt rakið út af fyrir sig. Dæmisögur Krists eru t.d. margfaldar að skýringum og má finna mörg kerfi út úr sömu sögninni; er það vegna þess að sá sem söguna sagði sá allar skýringar hennar í senn, og því hærra sem lesandinn er kominn í þroska, því meira sér hann í dæmisögunni. Dæmisagan um hinn týnda son er einhver merkasta sagan sem sögð hefur verið og má skýra hana á fleiri en einn veg. Það má t.d. skýra hana á almenna siðferðilega vísu og mannlega. Þar sé átt við mann sem vill út í heiminn, lífið, og heldur að þar muni hann betur njóta þess en heima, en lífsaðstæðurnar urðu honum örðugar og hann hverfur heim á ný, því hann skynjar að alltaf er heima best. — En það er til önnur miklu dýpri skýring, og er hún í raun og veru um algilt náttúrulögmál. Sögnin er einnig frásögn um för andans um allan hinn langa veg þróunarinnar og allt þar til hann er kominn þangað sem hann hvarf frá í fyrstu og er orðinn guðdómlegur. Hann er orðinn eitt með föðurnum á himnum. Skeiðið er á enda runnið. Er hér verið að segja frá þróunarskeiði sem liggur í gegnum líf eins sólkerfis sem varir jafnvel í þúsundir milljóna ára eða meira frá sjónarmiði okkar sem lifum og hrærumst í þessum heimi - heimi takmarkana.

Þúsund og ein nótt, eða arabisku sögurnar sem öllum þykir svo vænt um eru fullar af líkingafrásögnum og dulspeki. eru sumar sögurnar sérstaklega áberandi í þessu efni. Þeir sem hafa kynnt sér dulfræði að nokkru ráði munu eiga hægara með að skynja þetta en aðrir, því þeir finna samlíkingarnar.

Í sögunni um **Aladín** er t.d. frásögnin um hellinn sem töframaðurinn frá Afríku vildi fá Aladín til að fara niður í fyrir sig og ná í lampann. Það sem sérstaklega ber að athuga er þetta: Þegar Aladín er kominn niður í hellinn opnast honum salur einn mikill. Er hann fullur af alls konar blómskrúði. Hann á í engu að skeyta þessu, því undir hverju blómi liggur höggormur. Er þetta nákvæm lýsing geðheima, og eru þar sagðar ekki minni hættur en hér, og hætta á meinlegum skynvillum. Það er einmitt sérstaklega sagt um geðheima að þar liggi höggormur undir hverju blómi. Í næsta sal sem Aladín átti að ganga gegnum voru mikil auðæfi gulls og gersama, en hann átti að láta þau öll afskiptalaus og ekki látast glepjast af þeim. Er þetta lýsing hugheima hinna lægri þar sem hugurinn vinnur í formi. En þar fyrir innan var geymdur fornfálegur lampi, og hann átti Aladín að hafa á brott með sér. Er lampinn tákn æðri hugsana og æðri hluta hugheima þar sem hinn raunverulegi maður ríkir í öllum sínum mætti, visku og þekkingu. Lampinn er ljós hinnar miklu þekkingar sem hefur vald á hinum miklu öflum náttúrunnar og getur unnið með þeim - og það var hið eina eftirsóknarverða.

Lampi Aladíns

Kafli einn í sögunni *Parísade* er einnig mjög eftirtektarverður frá þessu sjónarmiði. Er það kafli um för Parísade upp á fjallið til þess að ná gersemunum þremur: Fuglinum talandi, eikinni syngjandi og vatninu gjósandi. Margir höfðu farið þessa leið og reynt að ná gersemunum, en enginn hafði komið aftur. Tveir bræður Parísade gerðu einnig tilraun til að ná gersemunum, en allt fór á sömu leið. En Parísade komst alla leið, eins og sagan segir, og náði gersemunum þremur. Eftir tilvísun fuglsins tók hún kvist af eikinni til þess að gróðursetja í garði sínum og í flösku tók hún af vatninu gjósandi og af því varð gosbrunnur í garði hennar og fuglinn hafði hún í búi í höllinni. - Þessar þrjár gersemar eru tákn þeirra hæfileika sem sá hefur öðlast sem klifið hefur fjall fullkunnar. Vatnið er tákn hreinleikans, sem þvær burtu allt gróm í tilfinningum, huga og athöfn. Eikin syngjandi er tákn þeirrar þekkingar sem sá hefur öðlast sem er fær um að hlusta á hinn mikla samhljóm lífsins. Fuglinn talandi er tákn þess máttar sem sá er gæddur sem hefur rétt til að tala eins og sá sem vald hefur; sá sem hefur náð tökum á hinu mikla máttarorði guðdómlegs lífs. Fuglinn, *þetta máttarorð*, sagði henni að nota vatn endurlausnarinnar og stökkva af því nokkrum dropum á steina þá hina svörtu er stóðu sinn hvorum megin við veginn, og þá losnuðu allir þeir úr álögum sem höfðu litið til baka og orðið að steini. Parísade hafði náð valdi yfir þessum miklu náðargáfum og var orðin frelsari annarra.

Þetta er leið þess sem klífur fjall fullkunnar og stígur niður aftur til þess að hjálpa yngri bræðrum sínum og systur áleiðis að sama marki og hann hefur þegar náð.

Helgiletur

Egypska myndletrið er á útlendu máli nefnt *hieroglyphs*, og hef ég nefnt það *helgiletur*, því að mikið af helgisiðum Egypta hefur einmitt verið skráð með því letri og er að finna á veggjum musteranna. Er það hvort tveggja, að ein mynd táknar einn staf, eða orð og setningu. *Bók hinna dónu* er t.d. skráð með egypsku myndlettri og hefur hún verið gefin út á Englandi af dr. Wallis Budge, forstöðumanni egypsku og kaldeisku deildarinnar í British Museum. Kínverska letrið var einnig hugmyndaletur (ideography). Hebreska stafrófið er einnig tákn. Hver stafur þess hefur þrefalda merkingu. Er hann í fyrsta lagi hljóðtákn, í öðru lagi hefur hann tölugildi og í þriðja lagi er hann táknmynd. Er sú merking í raun og veru dýpsta og þýðingarmesta merking stafrófsins. Talnaspeki er í rauninni byggð á hebreska stafrófinu, því hver hinna 22 höfuðlykla hennar samsvarar hverjum staf. Hebreska stafrófið hefur jafn marga, eða 22 stafi. Og tölurnar eru tákn. Má með ýmsum aðferðum rekja tölugildi mannanafna og finna úr þeim ýmsi atriði og eiginleika sem sá er gæddur sem á nafn það sem um er að ræða. Höfuðlyklar þessir eiga aftur hliðstæður í Tarotspilunum, sem flökkulýðurinn (sígaunar) hefur varðveitt, og eru háspilin 22, en lágspilin 56. Eru þau upprunalega egypsk og má finna mikið af dulspeki Egypta í þeim. Fyrsti stafur hebreska stafrófsins, *Aleph* א, er A og hefur

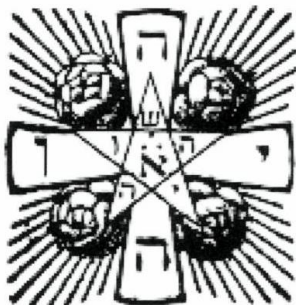

E.A. Wallis Budge
F. 27. júlí 1857
D. 23. nóv. 1934

tölugildið 1. Upp úr honum kemur krókur og veit til himins, en hinum megin er annar krókur og veit hann til jarðar, en miðhlutinn táknar markalínuna milli anda og efnis. Hann táknar því hina guðlegu orku sem sífellt streymir niður í efnið og mótast það og heldur þannig við starfinu og þróuninni. Hann táknar einnig mann sem hallar sér og réttir hægri hönd upp, en hina niður. Með hægri hönd veitir hann viðtöku hinni guðlegu orku, en gefur hana aftur með vinstri hendi. Er þetta einnig sýnt í vígsluröð kirkjunnar í hæfileika þeim sem prestar hennar og prelátar hafa til þess að veita vígslur og sakramenti. Í þessu sambandi má minna á hina heilögu ferstöfu (tetragrammaton). Er hún mótuð af hebresku stöfunum Jod, He, Vau, He, og er lesin Jehova (Jave). Er það heiti Guðs eins og það er sýnt í ritum Gamla testamentisins. Hefur orð þetta fjóra stafi og þrjár samstöfur og bendir á 7-töluna, sem er áberandi tala í þróuninni. Fyrsta atkvæði orðsins er **Je**, og þýðir sá sem **var**. Annað atkvæðið er **He**, og þýðir sá sem **er**. Þriðja og síðasta atkvæðið er **Vau**, og þýðir sá sem **verður**. Má úr þessu rekja mjög mikla og merkilega fræðslu um lífið og starfsemi þess, því þetta er nafn hins mikla guðdóms sem er almáttkur, alvitur og alls staðar nálægur.

Fyrsta Tarotspilið er **töframaðurinn**. Er borð fyrir framan hann og á því liggja fjórar gersemar: Stafur, bikar, sverð og teningur. Eru lágspilin 56 í fjórum flokkum, eins og í

Tetragrammaton

venjulegum spilum, en munurinn er sá að 14 spil eru í hverjum flokki í stað 13, sem eru í venjulegum spilum. Stafirnir eru *laufið*, bikararnir *hjörtun*, sverðin *spaðarnir* og teningarnir *túglarnir*. Eru þessir fjórir flokkar endurspeglun hinnar heilögu ferstöfu og hafa þeir fjögur mannspil hver um sig, sem einnig eru endurspeglun þess sama: Konungur, drottning, riddari og peð. Er því haldið fram af sumum að Manntaflíð eigi rót sína að rekja til Tarotspilanna. Alls eru spilin 78. Töframaðurinn réttir hægri hönd til himins og heldur á staf og sjást eldblossar út úr endum hans, en vinstri hendi beinir hann til jarðar. Er hann tákn hins guðlega lífs sem flæðir stöðugt gegnum alla tilveruna og er farvegur þessa lífs í alveg sérstæðum skilningi. Er hann það sakir vitundarhæðar þeirrar er hann hefur hlotið og stafurinn táknar.

Stjörnuspekina má í raun réttri nefna í þessu sambandi. Er það fyrir þá sök að hún notar tákn til þess að birta þau sannindi sem er að finna á bak við hreyfingar himintungla og lýsa starfinu í sólkerfinu. Er hún egypsk að uppruna. Samt eru skiptar skoðanir á uppruna hennar. Því er haldið fram af sumum að hún sé kaldeisk, og má það vel vera. En um þetta er deilt af þeim sem við þessi fræði fást. Merki þau sem notuð eru til þess að marka dýrahringinn eru táknræn, og sama má segja um merki þau sem notuð eru til þess að sýna plánetur sólkerfisins; tungl og sólu. En tákn þessi sýna eiginleika þá og áhrif sem merki dýrahringins og pláneturnar hafa á lífið hér á jörðu.

Það má segja um **listirnar** að þær séu ein grein tákna, því listaverkin eru oft og tíðum táknræn. En þær eru það misjafnlega mikið, og fer það nokkuð eftir meðferð þeirra og

framsetningu. Listirnar eiga að túlka almenningi einhver andleg verðmæti, og ef þær gera það verða þær táknrænar, en séu þær bein frásögn um einhvern hlut og ekki annað og meira, eru þær minna táknrænar og hafa ekki aðra og dýpri þýðingu en þá að vera raunveruleg frásögn um einhvern hlut, eða eftirgerð hans, að svo miklu leyti sem listamaðurinn hefur megnað að sýna hana. Einar Jónsson, myndhöggvari, er að mínum dómi yfirgnæfandi táknrænn og hefur meira að segja en menn hafa hugmynd um. Síðar verður hann miklu betur og almennt skilinn en nú á dögum. Þá verða menn vaxnir því að lesa verk hans og hafa raunverulegt gagn af þeim.

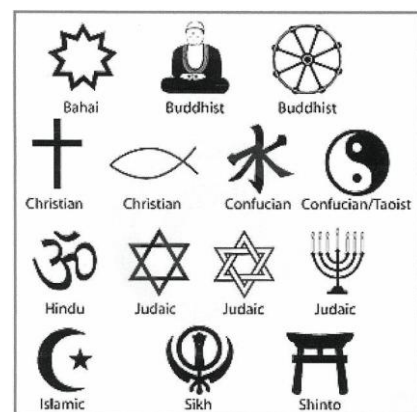
Skjaldamerkjafraeðin (heraldik) er í raun og veru ein grein tákna, en er þó að öllu leyti sjálfstæð fræðigreinin. Annars er hún að nokkru leyti önnur hlið og í eðli sínu andstæð hinni venjulegu táknfræði, þótt hún styðjist við hana eins og listirnar; hún er æfing í því að framsetja tákn og táknkerfi og tákna sambönd frekar en að lesa úr þeim. Táknfræðin er lestur tákna, en hitt er sköpun þeirra, og er í rauninni árangur hennar.

Almenn tákna.

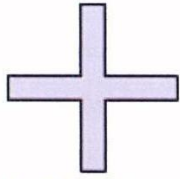

Solkross

Er þá komið að síðasta og aðalatriðinu í þessum athugunum. Það eru hin almennu tákna, eða sú grein táknfræðinnar þar sem eingöngu er um að ræða rúmfræðitákna, eins og t.d. depil, hring, þríhyrning, ferhyrning, sjöhyrnda stjörnu, grískan kross, rómverskan kross, egyptskan kross eða tékrossinn, Þórshamar eða sigurkross (swastika) o.s.frv. eru þessi tákna yfirgripsmest allra tákna, því þau eru frásögn um náttúruleg mál, eða staðreyndir sem gerast í náttúrunni, bæði þeirri sýnilegu og ekki síður hinni ósýnilegu. Þau eru algild og eru skýranleg á öllum tilverustigum og á öllum víðáttum. Alls staðar þar sem andi og efni er sameinað eru þessi tákna skiljanleg og skýranleg. Þau eru því margföld í eðli sínu. Það er engu líkara en yfir þeim liggja margar blæjur, og telst hver blæja einu tilverustigi eða víðáttu. Verður þá verkefni nemandans, eða lesandans, að lyfta blæjunum smátt og smátt af táknu og skýra það eins og honum kemur það fyrir sjónir í hvert sinn - en gæta verður hann þess að skýringarnar séu rökrétt raktar og í fullu samræmi við heildarhugsun þá sem í táknu felst. Á þennan hátt fær táknið ætíð nýtt viðhorf frá sjónarmiði lesandans, því hann lyftir ætíð hverri blæjunni á fætur annarri af og nýtt skýringakerfi kemur í ljós. Hvers vegna gerist þetta? Það er ekki vegna þess að táknið hafi í raun og veru tekið breytingum, heldur hitt, að lesandinn flutti sig á nýja sjónarhæð í hvert sinn sem hann lyfti nýrri blæju af og fékk nýja viðbótarskýringu. Til þess að vera sæmilega fær um að lesa hið mikla dulmál tilverunnar, táknu, verður nemandinn að vera gæddur samanburðar- og samtengingargáfu og innsæi í sæmilega ríkum mæli.

Orðtæki eitt hljóðar svo: *Málið er mannanna, söngurinn englanna og þögnin guðanna.*

Grískur kross

Mælt mál er því nothæft aðeins í hinum lægstu veröldum og sérstaklega hér í heimi. Söngurinn, tónarnir og litirnir eru skynjanlegir á næstu tilverustigum eða víðáttum, en þegar enn hærra kemur er ekkert af þessu nothæft, því þá gildir þögnin eingöngu. Þá er ekkert í rauninni nothæft nema táknin, þau allra einföldustu þeirra, einmitt

Té-kross

rúmfræðitáknin, til þess að gera sig skiljanlegan eða njóta skýringa og leiðbeininga. Það er í gegnum þögnina, þar sem allt er upphafið sem við nefnum tíma og rúm, að hin dýpsta þekking er veitt um eðli, starfstilhögun og tilgang alverunnar með aðstoð táknanna. Táknin er mál alverunnar og eru í eðli sínu jafn eilíf og hún. Þau teljast því ekki frekar einu sólkerfi en öðru eða einni vetrarbraut eða annarri.

Hér að framan hef ég gert tilraun til þess að lýsa nokkrum aðalatriðum í þessu máli til þess að menn gætu betur áttað sig á eðli þess, og á þann hátt gert þeim greiðara að fást við þessi fræði ef þeir skyldu hafa áhuga á að kynnast þeim nokkru nánar en áður hefur átt sér stað. Ég hef ekki í þessu sambandi ætlað mér að skýra táknin, heldur aðeins geta þeirra. Má vera að ég geri síðar tilraun til þess að taka til nánari yfirvegunar nokkur tákn eða táknkerfi og reyna að skýra þau að nokkru til þess að menn fái dálitla hugmynd um aðferðir þær sem notaðar eru í þessu sambandi og hvernig megi skýra tákn og táknkerfi. Þetta verður þó aldrei tæmandi vegna þess að hér er um eilífa þróun að ræða, eins og ég vék að hér að framan. Þetta geta þó aldrei orðið annað eða meira en leiðbeiningar, því að lokum verður hver og einn að lesa og skýra táknin frá eigin sjónarmiði en ekki frá sjónarmiði annarra manna. Í þessu liggur hið mikla og víðtæka gildi táknfræðinnar, að hún er ótæmandi eins og tilveran sjálf er óendanleg og ótæmandi að þekkingu og visku.

Jón Árnason prentari.

Tákn

Það sem vísindin geta ekki sagt, geta listirnar gefið í skyn. Það sem aðrar listir geta *hvíslað* um, getur ljóðlistin *talað um hástöfum*. En það sem ljóðlistin getur ekki sagt með orðum, fær hljómlistin birt.

Inyat Khan.

